ban. Itt-ott a happening is feltűnik meg a rögtönzés, akárcsak az erős stilizáltság vagy a vad burleszk. S mégis, ez a sokféleség így együtt nem hullik alkotóelemeire, hanem (anélkül, hogy ezek az elemek egybeolvadnának) egy színes előadás összképét nyújtja. Ezúttal - bár-mily különösen hangzik is - a stílus egysége *nem egységes* voltában rejlik. Kerényi mindent felhasznált, ami ebben a szokatlan darabban helyénvaló - kitűnő ötlet volt például a dixie-zenekar élő, a játékban részt vevő beállítása az előadásba! -, s bár ezúttal nem álltak rendelkezésére olyan kiemelkedő színészek, mint a Madáchban, a sok fiatalt felsorakoztató szereposztásban mégis sikerült jó színvonalat biztosítania. Horesnyi László, akinek a groteszk iránti érzéke *A tetovált rózsa* előadásán már feltűnt, Makinpot úrból gazdagabb figurát formál, mint amit maga a szerep sugall; igen jó Madaras József, mint Wurst úr, igazolva, hogy nemcsak az ideges fene-gyerekek skatulyájában érzi jól magát; s a két hippi-angyalt alakító Fodor Tamás és Verdes Tamás éppúgy érzi ennek az urbánus népi komédia stílusú előadásnak az ízeit, mint a négy szerep-ben négyféleképp mulatságos Somhegyi György vagy a Makinpot nejéből sztriptízművésznővé átlényegülő Telessy Györgyi.

A Makinpot úr nem különösebben jó darab - de igen jó előadás, egy merész fantáziájú rendező és egy nem kevésbé fantáziadús szereplőgárda jóvoltából.

S ezzel eljutottunk vizsgálódásaink végére. Az érintett műfajokat nem lehet rangsorolni. Pusztán az rokonítja őket, hogy stílusuk a megszokottól eltérő megoldásokat követel a színészektől, sablonok széttörését, rossz rutinok elfeledését s valamiféle új és más színpadi stílus kialakítását. Ezt azonban - s erről is esett bőven szó - csak a csapatmunkával (rendező, színészek, díszlet- és jelmeztervező csapatára gondolok) érhetik el.

Nem véletlen, hogy a vizsgált előadások közül azok nyújtottak egységes képet (és minden szempontból azok voltak egyben a legjobb produkciók), amelyekben ezt a csapatmunkát sikerült megvalósítani.

SZEREDÁS ANDRÁS

Mindent Albee-nak!

Kérem, vegyenek elő egy Pesti Műsort, amelyben Edward Albee *Mindent a kertbe!* című darabját ismertetik. Richard helyett írják be, hogy Bernard Acton, Mrs. Toothe helyett pedig, hogy Leonie. A későbbiekben még annyi a változás, *hogy* Bernard nem kutatóvegyész, hanem bútorügynök, Lennie nem elegáns angol hölgy, hanem lengyel zsidó nő, Jack nem dúsgazdag barát, hanem szerény divatrajzoló. A történet: Jenny és Bernard kétszobás lakásában vagyunk. A házaspár veszekedéséből megtudjuk, hogy Bernard keveset keres, nem telik üvegházra, vendégeskedésre. Leonie jelenik meg Jenny álláshirdetésére, és félre nem érthető kereseti forrást kínál fel. Jenny az ajánlaton felháborodik...

Később a Lennie által hátrahagyott előleg birtokában előkelő étteremben hívja Bernardot. A férj először gyanút fog, hogy Jenny a tilalma ellenére állást vállalt, de aztán megbékül, mókázni kezd, feleleveníti megszokott kedves játékukat, amelynek két szereplője Bernard, a Nagyfőnök és Jenny, a karcsú indiánasszony. (I. felvonás)

Néhány héttel később, miközben a takarékos Bernard felesége kívánságlistája miatt bosszankodik (mosogatógép, üvegház, mozijegy hármuknak!), pénzescsomag érkezik a nevére. Vajon ki küldhette? A terhes anya, akinek a földalattin átadta egyszer a helyét, vagy az elegáns úr, aki érdeklődni szokott a vonaton a munkája iránt? Mindegy. Végre vendégségbe hívhatják a barátaikat. Míg azonban Bernard a pipaszurkálóját keresi, itt is, ott is újabb pénzkötegeket talál. Végül rá kell döbbennie, hogy felesége még a sztriptíztáncosnőénél is rosszabb hivatást választott. Kitörni készülő felháborodását Jack megjelenése szakítja félbe, aki golfozni hívja. Bernard nem megy vele, de ezzel csak Jenny korholását hívja ki: az utóbbi időben pocakot eresztett. Ez már a türelmes Bernardnak is sok, de mielőtt újból kitörhetne, megjelenik Roger, a fia. Nincs más hátra, mint hogy a sofőrön töltse ki bosszúját, aki borravalót követel a fiún.

A partyhoz aztán már hidegvérrel rendeli meg az italt: egy láda pezsgőt és két üveg konyakot. (II. felvonás)

Roger, Bernard és Jenny feszült hangulatban készül az estre. Megérkeznek a vendégek. Váratlanul betoppan Leonie is. Kiderül, hogy a jelenlevő hölgyek valamennyien szorgalmas alkalmazottai, de műintézetét a rendőrség megjelenése miatt be kellene zárni. A megrendült férjek, akiket jólétük alapjaiban ráz meg a hír, tanácskozni gyűlnek össze. Az időközben teljesen megszelídült Bernard elnököl. Elhatározzák, hogy más helyen rendezkednek be, és továbbra is zavartalanul árusítják feleségeiket. Leonie megnyugodva távozik, majd belép a mindig kapatos Jack, összevissza fecseg, és lassan felfedezi a titkot. Jenny biztatására a férfiak elnémítják, és holt-testét elássák a kertben. (III. felvonás)

2.

Íme, ez a tartalma Giles Cooper angol író színművének. Mint látható, a mese szóról szóra egyezik Albee-éval, a két darab mégis merőben más.

Giles Cooper (furcsa szürrealista drámai groteszkjét, „A sültgalamb"-ot hallhattuk a rádióban) 196z-ben írta meg *Everything in the Garden-jét.* A Royal Shakespeare Company ezt választotta első kísérleti előadásának az Arts Theatre Clubban. A darab megbukott. Az angol közönség túlságosan nyersnek érzett egyes jeleneteket, és heterogénnek, kegyetlennek találta a befejezést. Ez volt a Cooper-ügy.

1967-ben, a szerző rejtélyes halála után, Edward Albee megbízást kapott arra, hogy átdolgozza a darabot. A történetet teljes egészében átvette, és ezzel egyes kritikusainak állítása szerint megírta legeredetibb darabját, más kritikusai szerint pedig legekletikusabb és legegyenetlenebb színművét. Ez volt az Albee-ügy.

1969-ben egy fiatal stuttgarti sztárrendező, aki elégedetlen volt Albee „bátortalan és félig sikerült adaptációjával", hozzáírt néhány jelenetet a darabhoz. Pontosabban kettőt. Egy nyíltszíni fürdőszoba-jelenetet és egy nyíltszíni W. C.-jelenetet. Albee tudomást szerzett róla, a próbákat leállíttatta, a rendezőtől pedig elvették a darabot. Ez volt a Neuenfels-ügy.

S végül, mint ahogy az néha előfordul, az élet is lemásolta a sztorit. 1968-ban New York egyik elővárosában letartóztattak négy szolid családanyát,

mert kiderült róluk, hogy rendszeres és szervezett prostitúciót folytattak. (Mellesleg pontosan a fele összegért, mint Albee darabjában.) Ez volt a rendőrségi ügy.

Megrendítően szép, hogy a „kritika" lényegében mind a négy esetnél ugyanarra a hibára tapintott rá: a stílusérzék hiányára.

... Cooper szolid mesterségbeli tudással megírt Everythingje sehol nem lépi túl a szatirikus társalgási színművek kereteit. A váratlan fordulatok soha nem sűrítik elviselhetetlenségig az atmoszférát. (Bernard például néhány perccel azután, *hogy* rájött felesége pénzforrására, nagy lelki nyugalommal rendeli meg az összejövetelre a láda pezsgőt, majd Rogert csitítja: „mégiscsak az anyád". Az is megnyugtatóan hat, hogy nem Jenny az egyetlen, aki nem talál él-vezetet a munkájában, hanem, mint a második felvonásban kiderül, Jack sem.) Coopernél a felvonásvégek csaknem zártak, lekerekítettek (az első felvonásban Bernard gyermekded játéka tesz pontot a történtekre, a másodikban árnyékboxolása). A harmadik felvonás közepe táján azonban váratlanul elkomorul a hangnem. Miután Jenny vezényletével megölik Jacket, az asszonyok így beszélgetnek:

JENNY: Ezek a férfiak!

LAURA: Nekem mondod, drágám? Javíthatatlanok.

LOUISE: Rögtön begyulladnak. BERYL: Gondolod, hogy ez a legjobb? Ha gödröt ásnak?

BERYL: Nem látják be, hogy még így legalább csinálnak valamit.

LAURA: Olyan gyámoltalanok!

LOUISE: Ügyefogyottak!

BERYL: Nem látják be, hogy még így a legjobb. Ha tegyük fel lemegy a Golf-klubba és elkezd fecsegni .. .

A feltűnően nyers és brutális jelenet mindenhová illett volna, csak éppen Cooper mértéktartó, a szituációk merészségét kissé visszafogó technikájához nem. A stílustörés feltehetően Albee-nak is szemet szúrt, és talán innen támadt az az ötlete, hogy Jack figuráját a saját groteszk-abszurd átdolgozásának kulcsszereplőjévé tegye. Jack nála mindig a legfeszültebb pillanatokban lép színre, és mindig azért, hogy a váratlan fordulatokat a maga valószínűtlen jelenlétével oldja fel. Azzal, hogy az első felvonásban eljátssza Mrs. Toothe előtt Jenny szeretőjét, akinek az asszony szárítókötélre tett bugyikkal üzenget, elképzelhetővé teszi az addig elképzelhetetlent, lehetségessé a lehetetlent. Viszont a második felvonás végén bekövetkező feltámadásával idézőjelbe foglalja az egész történetet. Olyasféle trouvaille ez, mint amikor *a Koldusoperában* Mackie nyakáról leveszik a kötelet. A konvencionális dramaturgia felrúgása azt a mélyebb értelmet is kifejezi, hogy ebben a világban csak az élvezhet területenkívüliséget, az őrizheti meg rezonőr fölényét, aki a pénzt legalább olyan korlátlanul birtokolja, mint Jack.

ALBEE: MINDENT A KERTBE! (KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ). TÖRŐCSIK MARI (JENNY)

ALBEE: MINDENT A KERTBE! (KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ). TÖRŐCSIK MARI (JENNY)

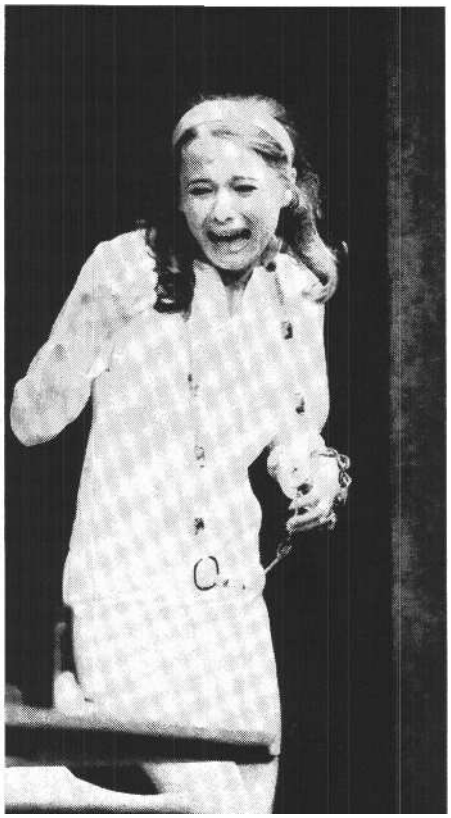

3.

Úgy tűnik, hogy Albee-nak ezzel a változtatással sikerült a cooperi színdarabváltozat össze nem illő elemeit egységessé tennie. Hogy ez mégsem érvényesül maradéktalanul, annak az az oka, hogy a könnyedségnek és játékosságnak az az alaptónusa, melyet Jack diktálna, nem illeszkedik a darabon végrehajtott egyéb módosításokhoz. Vegyük sorba, most már csak felsorolásszerűen, milyen lényegesebb változtatásokat hajtott végre Albee az eredeti darabon. Mrs. Toothe elementárisabb és erőszakosabb, mint Leonie, ugyanakkor gazdagságával és fölényével ugyanolyan valószínűtlen, mint Jack. Leonie telefonon jelentkezik be Jennynél, és ezután Bernard hosszas eszmefuttatást folytat arról, hogyha Leonie különbséget tud tenni a bal és a jobb keze között, akkor nem talál hozzájuk, mert Jenny fordítva magyarázta el neki az utat. Ez a dramaturgiai pongyolaság nagymértékben lerontja Leonie megjelenésének hatásosságát. Mrs. Toothe viszont minden előkészítés nélkül, váratlanul és megdöbbentően állít be, ajtóstul ront a házba, ahogy Jack szokott. Mrs. Toothe végig kezében tartja az események irányítását, és nem Jenny, hanem ő utasítja a vendégeket, hogy némítsák el Jacket. Ezzel csaknem olyan diabolikus szerephez jut, mint ellenkező előjellel Jack. Bűn az Erény mellett egy álcázott moralitásban. Cooper sejtetni enged némi ádáz gyanakvást is a női nem eredendő romlottságát illetően, Albee-nál a „szenvedő" férfira irányul a reflektorfény, így azonban a történet enyhén melodramatikus színezetet kap. Ugyanakkor hihetetlenül kiélezte a helyzeteket,

ALBEE: MINDENT A KERTBE! (KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ). SINKÓ LÁSZLÓ (JACK)

felerősítette a drámai hangokat. Dialógusaiban szinte tapinthatóvá tette az időt és teret, amelyben Richard és Jenny párviadala folyik. Színesebb és gazdagabb nála a Richard, Jenny és Roger közötti konfliktus. Rendkívül tudatosan felépített jeleneteit úgy rakja egymás mellé, hogy benne a szereplők mindig az előzővel ellentétes hangulati töltést kapjanak.

Cooper darabjában a pénz még egyszerűbb, közvetlenebb jelentésében szerepel. A gazdagságot jelenti. Albee azzal, *hogy* amerikai környezetbe ágyazta a történetet, a pénzt a presztízsfogyasztás kétségbeejtően céltalan circulus vitiozusának eszközévé tette.

RICHARD: Negyvenezer dolláros házban élsz, és ócska cigarettákat kell szívnod, hogy összegyűjtsd a szelvényeket, hogy kapj értük egy jó por-szívót, hogy azzal takaríthasd a házat. Belépsz egy klubba, hogy visszaadhass vacsorameghívásokat olyan embereknek, akiket nem ismernél, ha nem lépnél be a klubba. Azért lépsz be a klubba és tanulsz meg teniszezni, mert elhatároztad, hogy olyan környékre költözöl, ahol mindenki klub-tag ... Igen? A nyakadat is adósságba adtad . . . nyakig úszol az adósságban, és miért?

Mindez a gazdagítás azonban, úgy látszik, ellentmond a történet eredendő mulatságosságának, annak a várakozásunknak, hogy nevessünk az előkelő bordélyban megdolgozott dollárokon. A társadalomkritikai mozzanatok éppen ezért hamisan csengenek még akkor is, ha esetenként tisztában vagyunk azzal, hogy csupán közvetítő funkciójuk van, a szereplőkre utalnak. Egyetlen erőltetett párhuzamra futja csak Albee-nál, hogy a kupleráj-sztori a közügy álarcát öltse magára.

JENNY: A túl sok pénz elront, a túl kevés megront, ha pedig elegendő, akkor nincs semmi baj.

RICHARD: Az a kérdés, hogyan szerzi az ember.

JENNY: Ugyan, te ne beszélj nekem erről. Talán Perry ingatlanügynökségére gondolsz? Tízezret kér kint az autópálya mentén egy telekért, de azt nem mondja meg a szerencsétlen bolondnak, hogy nincs vízvezeték. Vagy Gilbert csodálatos könyvkiadójára? Csupa szemetet ad ki ezerszámra és mennyit áldoz egy valamirevaló könyvre? ... Egy vasat sem.

RICHARD: Jól van, jól van.

JENNY: És te is a kutatóintézetben. Mi az a sok állami megrendelés? Talán baktériumfegyverek vagy harci gáz?...

JENNY: . . . közlöm veled, hogy mindegyikőtök bűzlik, mind gyilkosok és prostituáltak vagytok.

Az ilyenfajta lapos közhelyeknek színpadi hitele is erősen kétséges. Albee, amikor egyfelől elsimította Cooper darabjának egyenetlenségét és logikátlanságát, másfelől újabbakkal tetézte.

ALBEE: MINDENT A KERTBE! (KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ). TÖRŐCSIK MARI (JENNY) ÉS AVAR ISTVÁN (RICHARD)

SIKLÓS OLGA

Egy fiatal Hamletről

Nemzeti színjátszásunk bölcsőjébe Kazinczy *a Hamletet* tette, hogy ezzel is segítse növekedését, fejlődését; Arany János fordítása nemzeti klasszikusunk lett. Shakespeare művét száznyolcvan éve játsszuk, s mindig a fölfedezés izgalmát adja, nemes erőpróbája egy szín-ház egész együttesének. A legutóbbi veszprémi Hamlet-bemutató is az volt, s méltán kér helyet az emlékezetes Hamlet-előadások között.

Miről szól a veszprémi *Hamlet?* (Hiszen valójában minden említésre méltó Hamlet-tolmácsolás másról szól, ha szövege változatlan is marad.) Egy olyan gyerekember tragédiájáról, akire rászakadt a felnőtt élet, mielőtt belenőtt volna ebbe a világba. A nyíló felnőttértelem, a felnőtté válás keserű-édes szakaszában Hamlet az iskolatársak, könyvek, víg mulatságok korából egyszerre gyászra és nászra tér haza. Az apa gyors halála és az anya még gyorsabb násza szinte megoldhatatlan szituációba kergeti az élet konfliktusait még alig ismerő fiút. Egy szilárdnak látszó világ dőlt romba, és az új építése megoldhatatlanul nehéznek látszik.

Végvári Tamás-Hamlet e tisztázatlan, tüskés állapotban lép színre először. Amikor már zajlik a második kép. A király, a királyné és kísérete elkezdte a jelenetet, ő pedig két gyors lépéssel, oldalt bejön a színre, s az anyai kérésre válaszában ott érezni a fegyelemmel kordába szorított fiatal fiú sértő szándékát, ellenkezését, kétségbeesetten dacos, de tehetetlen kamaszlényét. S mikor a királyi pár kíséretével elvonul, minden fojtott indulat kitör belőle. Nem hang-erővel, hanem mozgással, gesztussal, egész testével-lényével válik hatalmas, kétségbeesett kiáltássá. Egyszerre érte a gyász az apáért és az iszony az anyától. Egy gyermek panasza tör elő belőle, egy eszmélő kamaszé, aki már nemcsak érez, de ítél is. Vergődik és átkozódik, gyötrődik és vagdalkozik, nem érti, mi történt körülötte. S mire Hamlet az első monológban eljut a következtetésig: *„De törj meg szívem, mert nem szólhat a száj"*, a néző kezdi megérteni, hogy eb-